

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО
ТЕРМІНОЛОГІЙНОГО АПАРАТУ
КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1(55)

УДК 81'23:81'373.4

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.\(55\).190-196](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.(55).190-196)

Венжинович Н., Полюжин І. Про деякі особливості сучасного термінологічного апарату когнітивної лінгвістики; кількість бібліографічних джерел – 17; мова українська.

Анотація. У статті розглянуто особливості сучасного термінологічного апарату когнітивної лінгвістики. Дослідження містить опис таких понять: *концепт*, *когнітивна лінгвістика*, *лінгвоконцептологія*, *мовна картина світу*, *концептуальний смисл*, *вербалізація концепту* і *семантичне поле концепту*.

Услід за відомими вченими, автори зазначають, що когнітивна лінгвістика – це мовознавчий напрям, у центрі уваги якого перебуває мова як загальний когнітивний механізм, а головною метою є побудова моделі мовної комунікації для обміну знаннями. Концепт у цій парадигмі розглядається як одиниця знання – ментальне утворення чи „згусток” культури в свідомості людини. Він виступає посередником між словом і дійсністю, де мовні засоби фіксують лише частину концептуальної інформації. *Лінгвоконцептологія* – міждисциплінарна галузь на перетині когнітивної лінгвістики й культурології, що вивчає структуру, зміст і словесні вияви концептів. Під *мовною картиною світу* дослідники розуміють систему уявлень про дійсність, зафіксовану в мові (лексика, граматики, фразеологія). Підкреслено важливість *семантичних полів концептів* – сукупностей лексичних одиниць, які відображають зміст одного концепту. Розглянуто методи дослідження концептів (дефініційний, компонентний аналіз тощо) і наведено приклади вербалізації концептів у мовному корпусі (зокрема у фразеологізмах із ключовим словом *word*). Відзначено, що лексико-термінологічний апарат когнітивної лінгвістики характеризується міждисциплінарністю, відсутністю єдиних визначень багатьох понять і тісним зв'язком мови з культурою та мисленням. Автори вважають, що перспективами подальших наукових пошуків можуть стати дослідження, пов'язані з систематизацією термінології. Особливо потрібно поглибити вивчення концептів у сучасних контекстах (новітні технології, глобалізація), розробити стандарти інтерпретації концептуального смислу та форм вербалізації концептів у текстах різних жанрів. Важливим завданням є також розробка методик аналізу концептів за допомогою корпусних технологій та мультикультурних досліджень із використанням даних носіїв різних мов.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, лінгвоконцептологія, концепт, мовна картина світу, концептуальний смисл, вербалізація концепту, семантичне поле концепту.

Формулювання проблеми. Когнітивна лінгвістика займає особливе місце серед сучасних парадигм мовознавства: вона досліджує функціонування мови як складного механізму когнітивної діяльності людини. Мовні одиниці розглядаються не ізольовано, а як носії знань про світ. У центрі уваги когнітивної лінгвістики – *концепти* (ментальні смислові одиниці) і способи їх вербалізації. Це зумовлює високий інтерес до систематизації термінологічного апарату галузі: адже терміни *концепт*, *картина світу*, *вербалізація концепту* та ін. часто автори трактують по-різному [Приймак 2014; Смаглій 2024].

Аналіз досліджень. Важливим сучасним проблемам когнітивної лінгвістики присвячені праці таких учених зокрема, як С. Єрмоленко [2009], Т. Вільчинська [2024], М. Полюжин [2015], Н. Венжинович [2018], О. Демидок [2025], І. Заремська [2011], К. Тараненко [2023] та ін. Услід за відомими вченими, відзначаємо, що когнітивна лінгвістика – це мовознавчий напрям, у центрі уваги якого перебуває мова як загальний когнітивний механізм [Abdikałyk et al 2016], а головною метою є побудова моделі мовної комунікації для обміну знаннями. Концепт у цій парадигмі розглядається як одиниця знання – ментальне утворення чи „згусток” культури в свідомості людини [Карпюк 2010]. Він виступає

посередником між словом і дійсністю [Южакова 2010], де мовні засоби фіксують лише частину концептуальної інформації. *Лінгвоконцептологія* – міждисциплінарна галузь на перетині когнітивної лінгвістики й культурології, що вивчає структуру, зміст і словесні вияви концептів. Під *мовною картиною світу* розуміємо систему уявлень про дійсність, зафіксовану в мові (лексика, граматики, фразеологія) [Єрмоленко 2009; Evans, Green 2018]. Важливим є опис *семантичних полів концептів* – сукупностей лексичних одиниць, які відображають зміст одного концепту. Основними **методами дослідження** концептів є дефініційний, компонентний аналіз тощо. Цікавими для нас виявилися приклади вербалізації концептів у мовному корпусі (зокрема у фразеологізмах із ключовим словом *word*) [Остапчук 2020; Полубелова 2014]. Відзначимо, що лексико-термінологічний апарат когнітивної лінгвістики характеризується міждисциплінарністю, відсутністю єдиних визначень багатьох понять і тісним зв'язком мови з культурою та мисленням.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розкриття змісту ключових когнітивних термінів та з'ясування їхніх відмінностей, адже саме концепти складають базову картину світу мовної спільноти. В умовах інтенсифікації когнітивних і лінгвокультурних досліджень важливо системати-

зувати знання про те, як учені тлумачать поняття *когнітивна лінгвістика, концепт, лінгвоконцептологія, картина світу* тощо.

Мета статті – проаналізувати особливості сучасного термінологічного апарату когнітивної лінгвістики з опертям на зазначені ключові поняття. Із поставленої мети випливають такі **завдання**: охарактеризувати когнітивну лінгвістику як напрям мовознавства; описати базові поняття галузі: *концепт, концептосфера, мовна картина світу, концептуальний смисл*; розкрити зміст *лінгвоконцептології* та її завдання; проаналізувати *семантичні поля концептів*; вказати основні методи аналізу концептів; навести приклади вербалізації концептів у мовленні. Об'єкт дослідження: когнітивна лінгвістика як науковий напрям. Предмет дослідження: термінологічний апарат (ключові поняття і терміни) когнітивної лінгвістики.

Когнітивна лінгвістика виникла наприкінці ХХ ст. як антропоцентричний напрям, що розширив межі традиційних підходів до аналізу мови. На відміну від структурно-семантичних шкіл, вона виходить із розуміння того, що мовою оперує мисляча людина і саме мова є виявом її пізнавальної діяльності. Таким чином, мова у когнітивній лінгвістиці це – «загальний когнітивний механізм, як система знаків, що грають роль у інтерпретації (кодуванні) та трансформації інформації» Когнітивна лінгвістика – це лінгвістичний напрям, що ставить у центр уваги мову як інструмент пізнання» [Abdikalyk et al 2016].

Провідними концепціями когнітивної лінгвістики є ідеї концептуальної метафори, концептуальної метонімії, прототипів, фреймів тощо, що ілюструють, як словесні форми відображають структуру нашого досвіду. Ключовою вимогою є вивчення мови через сенс відкидання сталих формальних моделей на користь вивчення того, як значення утворюються через культурний досвід мовця. Відомий вислів Н. Гумбольдта: «мова – головна діяльність людського духу», а кожна мова, позначаючи об'єкти світу, буде певну картину світу для її носіїв [там само].

Концепт (від лат. *conceptus* «поняття, ідея») у когнітивній лінгвістиці розглядається як ментальна одиниця знання та уявлень. Це складний смисловий комплекс, що інтегрує поняття, образи, оцінки й асоціації, пов'язані з певним предметом реальності або ідеї. Концепт охоплює не лише значення слова, а й увесь досвід мовця з позначуванним явищем [Смаглій 2024].

За О. Южаковою, концепти – це «згустки культурного середовища у свідомості людини», що забезпечують «єдність світів – матеріального й духовного». Іншими словами, концепт – це те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини; і водночас те, через що людина входить у культуру [Южакова 2010]. Саме тому лексичні одиниці (слова) вербалізують лише фрагменти концепту. Як зауважує Н. Венжинович [Венжинович 2018], концепт є певним окремим смислом, певною ідеєю, що є в нашій свідомості, але головне – що така ідея існує як оперативна одиниця в мисленневих проце-

сах. Іншими словами, концепт виступає посередником між словом і дійсністю: саме концепт формує зміст і структуру знання, а слово лише позначає його частково [Полюжин 2015].

Структурно концепт складається з «ядра» (основного змісту) і периферії (асоціативних елементів, культурно значущих компонентів). Ядро концепту містить базові семантичні ознаки, спільні для всіх носіїв мови, тоді як периферія включає емоційні, культурні нюанси, індивідуальні уявлення. Наприклад, концепт *сніг* для українця включатиме ядро 'замерзла опадаюча вода', а периферійні елементи – 'зима', 'новорічні свята', 'посуха' тощо.

Концепти формують *концептосферу* – сукупність усіх концептів певної спільноти або галузі знань. Терміни слугують мовними «цеглинами» концептів (наприклад, у галузевій термінології виділяють *терміноконцепти*), але це вже питання окремого дослідження.

Мовна картина світу – система уявлень та знань про дійсність, яка «зафіксована» у мовних формах певної спільноти. Іншими словами, це сукупність культурно-специфічних способів опису реальності, відображених у словнику, граматиці і фразеології мови [див., напр. Єрмоленко 2009; Заремська 2011].

Наприклад, кожна нація по-своєму виділяє та концептуалізує фрагменти світу (рослинний світ, світ природи, побут, соціальні відносини тощо), і ці уявлення «закарбовуються» в мові. Українська мовна картина світу вміщує особливі концепти, пов'язані з історією, кліматом, національними реаліями (наприклад, концепт *ВОЛЯ* з метафорами, що мають національну конотацію).

Як стверджують дослідники, «національна мовна картина світу – це зафіксоване в лексичі відповідної мови специфічне бачення (логічне осмислення, відчуття і оцінювання) реального світу й усього, що привноситься в нього людською свідомістю» [Южакова 2010]. Кожна мова є «органом своєї нації», формулював Гумбольдт, і через неї народ отримує власне світосприйняття.

Одним зі шляхів реконструкції мовної картини світу є аналіз концептів, які вважаються базовими одиницями коду мислення [Юзубей, Слободян 2012]. Вивчення концептів і їх семантичних полів уможливило відображення того, які фрагменти реальності важливі для конкретної культури, і як вони вербалізуються.

Концептуальний підхід передбачає, що образ світу в мові (мовна картина світу) є гетерогенним і багат шаровим: він містить як загальнолюдські, так і національно-специфічні концепти [Щерба, Петренко 2019]. Культурологи підкреслюють, що мова – не просто інструмент фіксації готової картини світу, але й активний засіб її конструювання (мовний детермінізм/релятивізм).

Лінгвоконцептологія – відносно нова галузь мовознавства, яка виросла на межі когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології. Її предмет – концепт як одиниця культури та мислення, що виражається мовою. Лінгвоконцептологія аналізує структуру

концептів (компоненти і опозиції), їх організацію в концептосферах, шляхи вербалізації в мові, а також культурні константи (key cultural concepts) – універсальні й національно забарвлені поняття (наприклад, *родина, честь, доля* тощо), що утворюють стабільні концептуальні системи в свідомості спільноти.

Методологія лінгвоконцептології поєднує традиційні лінгвістичні методи (лексико-семантичний аналіз, семантичні поля) з інструментарієм когнітивних наук (когнітивно-семантичний аналіз, метафоричний аналіз, експеримент з асоціаціями, дискурс-аналіз тощо). Лінгвоконцептологія прагне відповісти на питання: як мовні форми організуються навколо концептів; як концепт відображає культурно-специфічні уявлення; які мовні патерни сигналізують про наявність певних концептів у дискурсі.

Наприклад, підхід лінгвоконцептології застосовується при вивченні українських «світоглядних концептів» у літературі, фольклорі, ЗМІ, де відбиваються характерні культурні сенси. Цей напрям продовжує ідейно концептуальні підходи В. Стернберга та інших авторів, але із сучасним когнітивним вантажем.

Як зазначено вище, *концепт* – центральне поняття когнітивної лінгвістики. Його визначення в джерелах дещо різняться. Водночас спільними рисами є: концепт як ментальне утворення, код знання, культурно-детерміноване. У широкому розумінні концепт називають процесом творення смислів про об'єкти пізнання. У вузькому сенсі це – інтенціональна функція, що визначає множинність об'єктів у світі.

Відмінності між визначеннями полягають у фокусі: деякі автори наголошують на культурному аспекті (концепт як одиниця культури), інші – на когнітивно-психологічному (концепт як операційна одиниця мислення, гештальт). Є також відмінності щодо змістовності: деякі трактують концепт як процес (процес семантизації, творення смислів, інші – як результат концептуалізації).

Отже, *концепт* – це фундаментальна одиниця знання і мислення, що містить уявлення про певне явище, а також семантичні (поняттєві) компоненти та відображає культурно-психологічні маркери. У мовленні концепти реалізуються через лексичні й фразеологічні засоби.

Термін *когнітивна лінгвістика* позначає напрям, в якому розвивається концептологічний апарат. Як зазначалося, когнітивна лінгвістика розглядає *когніцію* (пізнання) як підґрунтя мовної діяльності. Когнітивна лінгвістика – це лінгвістичний напрям, в центрі уваги якого знаходиться мова як загальний когнітивний механізм... Отже, центральна проблема когнітивної лінгвістики – побудова моделі мовної комунікації як основи обміну знаннями. Вчені підкреслюють, що когнітивна лінгвістика відкидає ідею суто формального детермінізму (мови, відокремленої від мислення) і наголошує на тісному зв'язку мови та пізнання [Abdikalayk et al 2016].

Отже, *когнітивна лінгвістика* у термінологічному значенні – це назва напрямку мовознавства; у термінології когнітивної лінгвістики поняття *когніція* часто використовується як синонім *пізнання*, а сам термін підкреслює смислове наповнення цього підходу. Когніція в когнітивізмі означає сукупність знань та процесів їхнього засвоєння, і когнітивна лінгвістика виходить саме з пізнавальної функції мови.

Як наукова дисципліна, *лінгвоконцептологія* подібна до когнітивної лінгвістики, але звужена до вивчення концептів у мовленні. У літературі зустрічаються такі формулювання завдань лінгвоконцептології: «опис структури та змісту концептів», «дослідження лінгвокультурних особливостей їхнього вербалізму» та «модель понять у мовній свідомості». Можемо стверджувати, лінгвоконцептологія – це наука про концепти в мові.

На практиці лінгвоконцептологія містить аналіз концептів у дискурсі (напр., концепти УСПШ-НІСТЬ, ЧЕСТЬ, ЛЮБОВ), визначення культурно забарвлених одиниць (семантичних маркерів концепту), побудову парадигми понять (концептосфери), вивчення національно-специфічних значень. Наприклад, досліджують ментальні константи національної культури (ГУМОР, ВОЛЯ, ДОЛЯ тощо) як концепти і способи їх вираження в українській мові.

Відмінність лінгвоконцептології від власне когнітивно-семантичного підходу полягає в інтеграції лінгвокультурологічної перспективи: концепт розглядається не лише як вузьке знання, а як культурно детермінована одиниця. Сам термін *лінгвоконцепт* іноді вживається для позначення конкретного концепту із урахуванням його мовних маркерів [Венжинович 2018].

Мовна або *концептуальна картина світу* означає сукупність уявлень про світ, які ментально побудовані носіями мови та відображені у лексико-граматичних формах. У когнітивній та етнолінгвістичній традиції виділяють кілька аспектів картини світу: суб'єктивний (когнітивний) як індивідуальний досвід і знання; колективний (національний) – уявлення, характерні для всіх носіїв мови (наприклад, концепти пов'язані з побутом чи природою, що загальні для етносу); культурологічний – національні архетипи, стереотипи (константи свідомості) – ціннісні уявлення, події, об'єкти, «концептуальні доміанти» нації [Смаглій 2024].

Картина світу втілюється в мовних формах: словах, стійких висловах, граматичних категоріях. Глибина картини світу – це ступінь залучення світоглядних уявлень у мову. Наприклад, фразеологізми й приказки часто мають глибинний культурний сенс, складник картини світу. Через аналіз концептів можна реконструювати картину світу: дослідник встановлює, які ключові поняття фіксує мова про певну сферу дійсності.

Це поняття тісно пов'язане з концептом. Деякі дослідники розрізняють *мовну картину світу* (виражену у мовних засобах) і ширшу *концептуальну картину світу* (систему всіх уявлень, що містить

також немовні елементи) [Венжинович 2018]. Загалом, мовна картина світу забезпечує контекст та тло для розуміння концептів: знання картини світу допомагає з'ясувати, чому певні концепти важливі в одній культурі і відсутні в іншій.

Концептуальний смисл – це глибинний зміст, який інкорпорує у поняття і відображають наші концепти. Під цим розуміємо комплекс знань, умовиводів, асоціацій, які складають думку про об'єкт у свідомості. Не існує одного загальноприйнятого визначення *концептуального смислу*, проте зазвичай під ним розуміють позамовну, контекстуальну інформацію, що доповнює словникове значення і формується на основі досвіду. Можемо назвати це когнітивним ядром поняття, що відповідає на питання: який світоглядний вантаж несе з собою слово/концепт? Наприклад, концептуальний смисл слова *війна* містить уявлення про насильство, втрати, героїчну боротьбу або зраду (у залежності від культури), а також емоційне забарвлення цих уявлень.

Деякі дослідники пов'язують *концептуальний смисл* зі світоглядними або аксіологічними оцінками, що не завжди прямо виражені мовою. Зокрема, в лінгвокогнітивних студіях наявний термін *когнітивні ознаки концепту* – базові характеристики, які носій вважає сутнісними для конкретного концепту [Полюжин 2015]. Саме ці ознаки і складають концептуальний смисл. Таким чином, концептуальний смисл відображає, як ми мислимо про поняття, культурні моделі та емоції.

Вербалізація концепту – процес відображення (передавання) змісту концепту мовними засобами. Іншими словами, це те, як в концепті втілюється мова. У мові концепти реалізуються через різноманітні одиниці: лексеми, фразеологізми, прислів'я, граматичні форми, синтаксичні конструкції, тексти [Смаглій 2024; Полюжин 2015]. Наприклад, концепт *«любов»* можна вербалізувати окремим словом *любов*, епітетом *палка любов*, образним висловом *серце згорає та ін.*, через метафори (*любов – це війна серця*).

Кожне мовне висловлювання може активувати відповідний когнітивний контекст концепту. Наприклад, фразеологізм *добити останню цеглину* (в образі) вербалізує концепт *визнання поразки*. У своїх дослідженнях науковці використовують термін *номінативне поле концепту* – множину слів і висловів, що виступають його носіями. Наприклад, у повсякденному мовленні концепту *«війна»* відповідає набір слів: «війна», «збройний конфлікт», «бойові дії», «влада», «армія», а також похідні дієслова «воювати», «збройний», «воєнний» тощо.

Зазначимо, що вербалізація передає лише частину концепту: у мовному вияві завжди наявні «пробіли» й контексти, які потребують додаткового культурного знання. Отже, вираження концепту – це сукупність мовних і немовних засобів, що ілюструють і уточнюють його зміст. Тож аналіз вербалізації містить пошук мовних маркерів концепту.

Семантичне поле концепту – це система смислово пов'язаних мовних одиниць, що репрезентують конкретний концепт. Частіше в когнітив-

ній лінгвістиці йдеться про *лексико-семантичне поле*, тобто про сукупність слів та фраз, об'єднаних спільною тематикою чи концептуальною ідеєю. Таке поле має свою структуру: ядро (основні словоформи) та периферію (асоціативні чи охарактеризовані випадки). Наприклад, лексико-семантичне поле концепту *дружина* містить слова *жінка, дружина, пані, кохана*. У полі *війна* наявні лексеми *війна, бій, конфлікт, арсенал, поранення, солдат* тощо. Отже, семантичне поле відображає усі відтінки й відгалуження концепту в мові.

Дослідники підкреслюють, що система термінів або терміносистема в певній галузі є частковим семантичним полем спеціальних концептів. Таким чином, вивчення семантичного поля конкретного концепту допомагає розкрити його семантику повністю і виявити його концептосферу (сукупність споріднених концептів).

Вивчення термінологічного апарату когнітивної лінгвістики передбачає використання комбінованого набору методів. Зазвичай дослідники концептів застосовують такі підходи: дефініційний аналіз, компонентний аналіз, етимологічний аналіз (для історичного контексту), аналіз лексико-граматичного поля (словники, корпуси), побудова синонімічних рядів, стилістичну інтерпретацію, фреймове моделювання (теорія фреймів, сценарії), використання теорії когнітивної метафори, а також асоціативні експерименти (наприклад, зі носіями мови). Крім того, широко застосовують когнітивно-семантичний аналіз (виявлення базових концептуальних ознак), порівняльний аналіз концептів у різних культурах, когнітивну інтерпретацію описів семантики та верифікацію результатів (опитування носіїв).

У нашому дослідженні використовувалися насамперед описово-аналізуючі методи: систематизація наукових визначень, компонентний аналіз смислу термінів, а також елементи контекстуального аналізу (наприклад, вивчення концепту WORD через контекстуальні приклади фразеологізмів [Остапчук 2020]). Концептуальний аналіз передбачав спостереження за тим, які мовні одиниці входять до номінативного поля кожного концепту.

Наведемо кілька прикладів, як концепти відображаються в реальному мовленні або текстах.

Концепт ПАМ'ЯТЬ. У дослідженні Я. Остапчука на матеріалі українських словникових джерел та текстів було виокремлено основні знаки концепту ПАМ'ЯТЬ: ключові лексеми *пам'ять, пам'ятати*. Було виявлено такі базові значення: *когнітивна функція, контейнер інформації (збережена інформація), ознака свідомості, інструмент пригадування*. Приклади вербалізації в текстах: *закарбувати в пам'яті, витирається з пам'яті, скласти в пам'яті, не забувай, що...* У прислів'ях і приказках концепт ПАМ'ЯТЬ споріднений із моральними уявленнями (пам'ять про добро чи зло). Таким чином, ядро концепту ПАМ'ЯТЬ у мовному полі містить дієслово *пам'ятати*, іменник *пам'ять* і фразеологічні вислови, що виражають процеси збереження чи втрати інформації [Остапчук 2020].

Концепт WORD (англ.). В. Смаглій [Смаглій 2024] здійснив концептуальний аналіз вербалізації концепту WORD в англійськомовних фразеологізмах. Цей аналіз продемонстрував, що слово *word* у сталих висловах набуває численних значень: воно може символізувати правдивість (*to keep one's word* – 'дотриматися слова', обіцянку, повноваження (*to have one's word* – 'мати повноваження, вплив', обмеження мовлення (*that's all I have to say* – 'кінцеве слово' тощо. Наприклад, фразеологізм *by word of honor* – 'слово честі' вербалізує концепт совісті й відповідальності. У дослідженні також зазначено, що концепт WORD пов'язаний не тільки з мовним аспектом у вузькому значенні, але й із соціальними, моральними, культурними аспектами взаємодії між людьми.

Концепт ВІЙНА (корпусний приклад). Для ілюстрації семантичного поля: концепт ВІЙНА в українських медіа та художніх текстах вербалізується такими лексемами: *війна, збройний конфлікт, битва, бойові дії, мир, поранений, солдат*; дієсловами *воювати, захищати, обстрілювати*; прийменниками: *під прикриттям, під палючим сонцем* тощо. Семантичне поле *війна* є широким: його ядро – бойові терміни, навколо – дієслова дії і концепти, пов'язані з долями людей (наприклад, *дружина солдата, перемир'я*). Ці дані умовні, але демонструють: через лексикон і контекст можна простежити концептуальні зв'язки (*смерть – надія, перемога – поразка* тощо).

Концепт РОДИНА. У фразеологізмах української мови (напр., *як рідну матір*) і в словниках родина вербалізована словами *родина, батьки, дружина, дитина* тощо. Додаткові значущі одиниці, напр.: спадкоємність (*рід бере початок*). Семантично *родина* пов'язана з поняттями *любов, турбота, традиція*.

Загалом аналіз мовного матеріалу підтверджує, що концепт реалізується на всіх мовних рівнях. Водночас у кожному вислові засоби вербалізації активують увагу на асоціації концепту: наприклад, слово *мир* може вербалізувати концепт *мир (відсутність війни)*, концепт угоди (*підписали мирну угоду*) або концепт спокою (*мир у сім'ї*), залежно від контексту.

Висновки. Проведений аналіз наукових дже-

рел продемонстрував, що термінологічний апарат когнітивної лінгвістики є надзвичайно розгалуженим і динамічним. Центральне місце в ньому посідає поняття *концепт*. Ми спостерегли, що в різних джерелах його трактують як явище колективної свідомості, культурну одиницю чи когнітивну структуру. Спільним у визначеннях концепту є те, що концепт зазвичай пов'язується з поняттям *знання та смислу*.

Зауважимо також, що *когнітивна лінгвістика* розглядається як міждисциплінарна галузь на перетині лінгвістики, психології, культурології. Дослідження підтверджують, що в когнітивному підході мова уже не сприймається абстраговано: вона аналізується як засіб пізнання. Важливим висновком є нестабільність визначень: навіть базовий термін *концепт* досі не має єдиного тлумачення. Одні автори наголошують на соціокультурному походженні концептів, інші – на їхньому лексичному або когнітивному аспектах. Наявне різне розуміння мовної картини світу: одні вчені акцентують на ролі мови у формуванні світогляду, інші – швидше на віддзеркаленні вже наявних уявлень.

Визначальними особливостями термінологічного апарату вчені вважають:

1) міждисциплінарність (поняття концепту і картини світу використовують лінгвісти, психологи, культурологи, етнологи); 2) відсутність єдиних визначень (основні категорії зазнають різних інтерпретацій); 3) зв'язок мови, культури, мислення (терміни засвідчують інтеграцію культурологічного та когнітивного компонентів); 4) концепт та мовна картина світу відображають спільні знання спільноти та індивідуальний досвід водночас; 5) динамізм (з розвитком когнітивних наук зростає кількість підходів до концептів).

Перспективи подальших досліджень пов'язані з систематизацією термінології. Особливо потрібно поглибити вивчення концептів у сучасних контекстах (новітні технології, глобалізація), розробити стандарти інтерпретації концептуального смислу та форм вербалізації концептів у текстах різних жанрів. Важливим завданням є також розробка методик аналізу концептів за допомогою корпусних технологій та мультикультурних досліджень із використанням даних носіїв різних мов.

Література

1. Abdikalyk K.S. et al. Concept as the Main Research Object of Cognitive Linguistics. *International Journal of Environmental and Science Education*. 2016. Vol.11. № 10. S. 3167–3178.
2. Венжинович Н. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти: дис. ... доктора філол.наук: 10.02.01 – українська мова. Інститут української мови НАН України. Київ, 2018. 503 с.
3. Вільчинська Т. Ментальна характеристика концепту «душа» у творчості Федора Потушняка. *Folium*. 2024. №4. С.76 – 81. DOI:10.32782/folium/2024.4.10
4. Демидюк О.Б. Мова як інструмент пізнання: погляд через когнітивну лінгвістику. Матеріали IV Міжнар. конф. факультету лінгвістики «Лінгвістика і виклики сучасного світу: перетинаючи дослідницькі кордони» (Київ, 22–23 травня 2025 р.). С.81.
5. Evans V., Green M. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Routledge. 2018. 856 s.
6. Єрмоленко С.Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*. 2009. № 3–4. С. 94–103.
7. Заремська І.М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*, 2011. Вип.7. С. 396–402.

8. Карпюк О.Р. Концептуальне моделювання мовної картини світу (на матеріалі англійської лексики). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 2010. Вип. 48. С. 212–218.
9. Остапчук Я.В. Вербалізація та семантичне наповнення концепту «Пам'ять». *Вісник Прикарпатського університету. Філологічні науки*, 2020. Вип. 27. С. 129–136.
10. Полубелова С.Г. Поняття «картина світу», її види та особливості. *Мовознавство*, 2014. №1. С. 63–70.
11. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки*. Луцьк, 2015. № 4 (305). С. 212–222.
12. Приймак О., Лопатинський О. Методологічні аспекти концептуального аналізу. *Наукові записки НаУКМА*, 2014. № 182. С. 26–30.
13. Смаглий В.М. Вербалізація концепту *WORD* в англomовних фразеологізмах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*, 2024. Вип. 68. С. 138–149.
14. Тараненко К.В. Мовна картина світу як відображення національного характеру українців. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 2023. Т. 34 (73). № 4. С. 40–44. DOI: 10.32782/2710-4656/2023.4/08
15. Щерба Л.Я., Петренко О.Л. Дефініція концепту в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Вісник НаУОА*, 2019. Вип. 3. С. 85–93.
16. Южакова О.І. Концепт як головна одиниця когнітивної лінгвістики в аналізі терміносистем (на матеріалі термінології холодильної техніки). *Проблеми української термінології (Вісник НТУ «Львівська політехніка»)*, 2010. № 675. С. 57–64.
17. Юзубей О., Слободян А. Лінгвокогнітивний аналіз поняття «істина» в українському фольклорі. *Філологічні науки*, 2012. Вип. 78. С. 54–59.

References

1. Abdikalyk K.S. et al. (2016) Concept as the Main Research Object of Cognitive Linguistics. *International Journal of Environmental and Science Education*. Vol.11. № 10. S. 3167–3178 [in English].
2. Venzhynovych N. (2018) Frazemika ukraïnskoi literaturnoi movy: kohnityvnyi ta linhvokulturolohichnyi aspekty [Phraseology of Ukrainian Literary Language: Cognitive and Linguistic-Cultural Aspects]: dys. ... doktora filol. nauk: 10.02.01 – ukraïnska mova. Instytut ukraïnskoi movy NAN Ukrainy. Kyiv. 503 s. [in Ukrainian].
3. Vilchynska T. (2024) Mentalna kharakterystyka kontseptu «dusha» u tvorchosti Fedora Potushniaka [Mental Characteristics of the Concept of “Soul” in the Work of Fedir Potushnyak]. *Folium*. №4. S.76–81. DOI:10.32782/folium/2024.4.10 [in Ukrainian].
4. Demydiuk O.B. (2025) Mova yak instrument piznannia: pohliad cherez kohnityvnu linhvistyku [Language as an Instrument of Cognition: a View Through Linguistics of Cognition]. *Materialy IV Mizhnar. konf. fakultetu linhvistyky «Linhvistyka i vyklyky suchasnoho svitu: peretynaiuchy doslidnytski kordony»* (Kyiv, 22–23 travnia 2025 r.). S. 81 [in Ukrainian].
5. Evans V., Green M. (2018) *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Routledge. 856 s. [in Ukrainian].
6. Yermolenko S.Ya. (2009) Minlyva stiikist movnoi kartyny svitu [The Changing Stability of the Language World Model]. *Movoznavstvo*. № 3–4. S. 94–103 [in Ukrainian].
7. Zaremska I. M. (2011) Movna kartyna svitu yak obiekt linhvistychnykh doslidzhen [The Language World Model as an Object of Linguistic Research]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 10: Problemy hramatyky i leksykolohii ukraïnskoi movy. Vyp.7*. S. 396–402 [in Ukrainian].
8. Karpiuk O.R. (2010) Kontseptualne modeliuвання movnoi kartyny svitu (na materialii anhliiskoi leksyky) [Conceptual Modeling of the Language World Model (based on English Lexicon Materials)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna. Vyp. 48*. S. 212–218 [in Ukrainian].
9. Ostapchuk Ya.V. (2020). Verbalizatsiia ta semantychne napovnennia kontseptu «Pamiat» [Verbalization and Semantic Filling of the Concept of “Memory”]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filolohichni nauky. Vyp. 27*. S.129–136 [in Ukrainian].
10. Polubielova S.H. (2014) Poniattia «kartyna svitu», yii vydy ta osoblyvosti [Understanding the “Model of the World”, its Features and Peculiarities]. *Movoznavstvo*. №1. S. 63–70 [in Ukrainian].
11. Poliuzhyn M. (2015) Poniattia, kontsept ta yoho struktura [The Concept and its Structure]. *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Serii: Filolohichni nauky*. Lutsk. № 4 (305). S.212–222 [in Ukrainian].
12. Pryimak O., Lopatynskiy O. (2014) Metodolohichni aspekty kontseptualnoho analizu [Methodological Aspects of Conceptual Analysis]. *Naukovi zapysky NaUKMA*. № 182. S. 26–30 [in Ukrainian].
13. Smahlii V.M. (2024) Verbalizatsiia kontseptu WORD v anhломovnykh frazeolohizmakh [Verbalization of the Concept WORD in English Phraseological Units]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Filolohiia*. Vyp. 68. S. 138–149 [in Ukrainian].
14. Taranenko K.V. (2023) Movna kartyna svitu yak vidobrazhennia natsionalnoho kharakteru ukraïntsiiv [The Language World Model as a Reflection of the National Character of Ukrainians]. *Vcheni zapysky TNU im. V.I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*. T. 34 (73). №4. S. 40–44. DOI: 10.32782/2710-4656/2023.4/08 [in Ukrainian].

15. Shcherba L. Ya., Petrenko O.L. (2019) Definiitsia kontseptu v suchasnykh linhvistychnykh doslidzheniakh [Definition of the Concept in Contemporary Linguistic Research]. *Visnyk NaUOA*. Vyp. 3. S. 85–93 [in Ukrainian].

16. Yuzhakova O.I. (2010) Kontsept yak holovna odyynitsia kohnityvnoi linhvistyky v analizi terminosystem (na materialy terminolohii kholodylnoi tekhniki) [The Concept of a Central Unit of Cognitive Linguistics in the Analysis of Terminological Systems (Based on the Materials of the Terminology of Cold Technology)]. *Problemy ukrainskoi terminolohii (Visnyk NTU «Lvivska politekhnika»)*. № 675. S. 57–64 [in Ukrainian].

17. Yuzubei O., Slobodian A. (2012) Linhvokohnityvnyi analiz poniattia «istyna» v ukrainskomu folklori [Linguistic Analysis of the Concept of “Truth” in Ukrainian Folklore]. *Filolohichni nauky*. Vyp.78. S. 54–59 [in Ukrainian].

ON SOME FEATURES OF THE MODERN TERMINOLOGICAL APPARATUS OF COGNITIVE LINGUISTICS

Abstract. The article examines some features of the modern terminological apparatus of cognitive linguistics. The study contains a description of the following concepts: *concept, cognitive linguistics, linguoconceptology, language world model, conceptual meaning, verbalization of the concept and semantic field of the concept*.

Following famous scientists, the authors note that cognitive linguistics is a linguistic direction that focuses on language as a general cognitive mechanism, and the main goal is to build a model of linguistic communication for the exchange of knowledge. The concept in this paradigm is considered as a unit of knowledge – a mental formation or a “clot” of culture in the human mind. It acts as an intermediary between the word and reality, where language means record only part of the conceptual information. Linguoconceptology is an interdisciplinary field at the intersection of cognitive linguistics and cultural studies, which studies the structure, content and verbal manifestations of concepts. Researchers understand the linguistic picture of the world as a system of ideas about reality recorded in language (vocabulary, grammar, phraseology). The importance of semantic fields of concepts is emphasized – sets of lexical units that reflect the content of one concept. Methods of researching concepts (definitional, component analysis, etc.) are considered and examples of verbalization of concepts in the language corpus are given (in particular, in phraseological units with the keyword word). It is noted that the lexical and terminological apparatus of cognitive linguistics is characterized by interdisciplinary nature, the absence of unified definitions of many concepts, and the close connection of language with culture and thinking. The authors believe that the prospects for further scientific research may be research related to the systematization of terminology. It is especially necessary to deepen the study of concepts in modern contexts (new technologies, globalization), to develop standards for interpreting conceptual meaning and forms of verbalization of concepts in texts of various genres. An important task is also the development of methods for analyzing concepts using corpus technologies and multicultural research using data from speakers of different languages.

Keywords: cognitive linguistics, linguoconceptology, concept, language world model, conceptual meaning, verbalization of the concept, semantic field of the concept.

© Венжинович Н., 2026 р.; © Полюжин І., 2026 р.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.01.2026
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.02.2026
Дата публікації: 29.03.2026

Наталія Венжинович – доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; natalie.venzhynovych@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-0230-4118>

Natalia Venzhynovych – Doctor of Philology, Professor, Head of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; natalie.venzhynovych@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-0230-4118>

Іван Полюжин – доктор філософії (PhD) з філології, доцент кафедри прикладної лінгвістики Ужгородського національного університету; ivan.poliuzhyn@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-2167-8526>

Ivan Poluzhyn – PhD in Philology, Associate Professor of the Applied Linguistics Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; ivan.poliuzhyn@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-2167-8526>